

ἔχων τὸν οὐρανόν, ὡμοίαζε μὲ φρέαρ, εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ὁποίου ἠγείροντο τὰ χεῖλη φρέατος ἀληθοῦς, σκεπασμένα διὰ ξυλίνου κυκλοτεροῦς δίσκου, ἐφ' οὗ χάλκινος κάδος, ἐξηρτημένος ἀπὸ σχοινοῦ μακροῦ. Ἐκ τοῦ φρέατος τούτου ἦντλον ὕδωρ γλυφόν διὰ τὰς κοινοτέρας χρείας κατάλληλον, ἐνῶ πρὸς πόσιν καὶ πρὸς πότισμα ὁ Γιάννης ὁ βαρβελᾶς τοὺς ἐκουβαλοῦσε δυό-τρία βαρέλια τὴν ἡμέραν, διὰ τῶν ὁποίων ἐγέμιζε τὸν ἐν τῷ μαγειρείῳ πύθον. Ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰσαγωγή ὕδραγωγοῦ σωλήνος ἦτο πολυτέλεια μεγάλη εἰς τὴν γειτονίαν καὶ εἰς τὸν κόσμον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνευρέυετο νὰ φύγη ἡ Μαργαρίτα... Κάτω τὴν ὑπεδέχθησαν μὲ κακισμοὺς αἱ ὄρνιθές της, μία κατάλευκη μ' ἐρυθρὸν λοφίον, κρεμάμενον ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ὡς φέσιον, καὶ δύο μαῦραι μικρὸσωμοι μὲ λοφίον κοντόν. Τὰς ἐθώπευσε, ταῖς ἔρριψεν ὀλίγον σιτάρι ἀνακατευμένον μὲ καλαμπόκι, καὶ ἔσπευσε κατὰ τὸ σῆνθηες νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς ἀχυροστρώτους τῶν φωλεάς. Ἡ συγκομιδὴ τῆς ἡμέρας ἦσαν δύο αὐγά, τὰ ὅποια ἀναλαβοῦσα προσήγγισεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Δὲν ἐπίστευε πολὺ ὅτι διὰ τούτου προφυλάσσεται, ὡς ἔλεγον, ἡ ὄρασις· ἀλλ' ἠσθάνετο τὸ νωπὸν ὠν ἡδέως θερμόν, ὡς το προσέτριβε καθ' ἕξιν ἐπὶ τῶν κεκλεισμένων βλεφάρων.

Ὅταν μετὰ τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αἴθουσαν, τὸ παραμῦθι ἐξηκολούθει. Ἡ συγκίνησις συνεῖχε τὸν ὄμιλον τῶν παιδιῶν σιγηλὸν περὶ τὴν μυθολόγον, ἡ ὁποία διηγείτο ἀπὸ τῆς αὐτῆς θέσεως μὲ χαμηλὴν φωνὴν καὶ μὲ νεύματα ὡς τι φρικῶδες μυστικόν. Ἐξ ὄλων δὲ προσεκτικωτέρα ἐφαίνετο πάντοτε ἡ σιόρα-Νένε, τὴν μορφήν τῆς ὁποίας συνεπτύχου μεδιάμα, ἀποκαλύπτον τοὺς ὀλίγους ὀξείς καὶ κιντρίνους της ὀδόντας. Πρὸς τὰ θέλητρα τοῦ θεάματος ὀλίγον ἐπρόσεξεν ἡ Μαργαρίτα καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς συγκινήσεως καλλιτεχνικῆς ἐστάθη πλησίον τῆς μάμμης της καὶ τὴν διέκοψεν :

[Ἐπεταὶ συνέχεια]

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μιχαὴλ Μητσάκης — Ἀθηναϊκαὶ δελίδες — Μία φιλολογικὴ δελὶς εἰς δύο γλωσσάς κτλ.

Δύσκολα δύναται κανεὶς νὰ συλλάβῃ κάποιαν ιδέαν σαφῆ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον τότε μόνον ἔχει σημασίαν ὅταν παρουσιάσῃ ἐν ὀργανικὸν σύνολον, ἐν ὅσῳ τὸ ἔργον τοῦτο, σκορπισμένον ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, καὶ ἀσυμπλήρωτον καὶ βαθμηδὸν ἐκτυλισσόμενον, δὲν τὴν καθιστᾷ ψηλαφητὴν τὴν ὀργανικὴν ταύτην ἐνότητά, τὴν ὁποίαν τὸ βιβλίον μόνον τελείαν φανερώνει. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πλέον φημιζομένους ποιητὰς τῆς συγχρόνου Γαλλίας δὲν ἐξέδωκεν εἰς τόμον τοὺς στίχους του παρὰ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν σχεδὸν εικοσιπέντε ἀφ' οὗτο ἐπεράνη καὶ ἐπέλαμψεν εἰς τὸν ποιητικὸν ὀρίζοντα· καὶ εἰς τὸ μεταξύ τοῦτο ἔδοξάσθη ὡς ποιητὴς καὶ οἱ στίχοι του ἐκυκλοφόρουν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα τῶν θαυμαστῶν του·

καὶ ὅταν ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐκδώσῃ, ἀνησυχία εὐλογος διέδραμε τὰς τάξεις τῶν μήπως χάσουν κ' ἔξαρνα φανοῦν κατώτερα τῆς προσδοκίας τῶν συμαζευμένα καὶ παραταγμένα εἰς γραμμὴν μέσα εἰς τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου τὰ ἔως τότε ἄτακτα κ' ἐλεύθερα κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ κελαδήματά των διασπείροντα ποιήματα· ἀλλ' ὅμως ὅταν ἐξεδόθησαν αὐτά, εἶδαν μὲ ἀγαλλίασιν ὅτι ἐκέρδισαν ἀντὶ νὰ χάσουν, διότι φανερὰ παρέστη, λαυθάνουσα ἔως τότε, πλὴν τῆς ἐξαισίας τῶν μορφῆς, καὶ ἡ ψυχὴ των, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεδίδετο μία κάποια φιλοσοφία, ὡς τὴν λέγουσιν, δηλονότι μία κάποια ξεχωριστὴ καὶ γενικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἄνευ τῆς ὁποίας ποιήσις καὶ φιλολογία πολλάκις δὲν εἶνε παρὰ γυμνάσματα στιχοπλόκων καὶ τέρψεις χυδαίων. Ὅ,τι παρατηρήθη εἰς τὴν ἀνωτέρω περιστασιν, πανταχοῦ ἐφαρμύζεται, προκειμένου περὶ ἔργων φιλολογικῶν. Ἐνίοτε μάλιστα συμβαίνει καὶ τὸ ἐναντίον· ἐμφανίζεται τὸ βιβλίον, καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀφανίζεται. Καὶ ἀξιολόγα ἤμποροῦσα νὰ εἶπω ὅτι ἐνόσω δὲν τὸ βλέπομεν καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μητσάκη πᾶσα γνώμη περὶ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων ὑπ' αὐτοῦ, μόνον ὡς προσωρινὸν μέτρον πρέπει νὰ ἐκτιμηθῇ· διότι κίνδυνος θὰ ἦτον ὑποτιμήσεως ἢ καὶ ὑπερτιμήσεως αὐτῶν. Καὶ ὅμως, καὶ τοιουτοτρόπως σκορπισμένον καὶ ἀνέκδοτον ἀκόμη, κατὰ τὴν αὐστηράν σημασίαν τῆς λέξεως, πόσον εἶν' εὐχαρακτήριστον τὸ ἔργον τοῦτο! Ἐνθυμούμα· ὅσας ἀνέγνωσα κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὰς Ἀθηναϊκὰς ἢ τὰς ἄλλας Σελίδας του. Τὰ σύμπυκνα καὶ σύντονα ταῦτα εἰκονογραφήματα τὰ διακρίνει ἐνότης συλλήψεως· μία ἄλυσος τὰ συνδέει, μία πνοὴ τὰ ἐμψυχώνει· ἐννοεῖς ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν κατέχει τὴν ἀπαραίτητον ξεχωριστὴν καὶ σοβαρὰν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου· ὁ κόσμος οὗτος, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, πολὺ εὐρὺς δὲν φαίνεται· νὰ εἶνε, καὶ βᾶθος ἰκανὸν δὲν ἔχει· ἀλλ' ὅμως μεγάλη εἶνε ἡ ἐνάργεια αὐτοῦ. Τὸν κόσμον τοῦτον καθ' ἐκάστην διαγκωνίζομεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν προσέχομεν εἰς αὐτόν, ὅσον καὶ ἂν μᾶς φαίνεται ὅτι τὸν γνωρίζομεν· μετέχομεν καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀδυνατοῦμεν πρεπόντως νὰ τὸν ἐκτιμήσωμεν· καὶ ἰδοὺ ὁ ποιητὴς τὸν κόσμον τοῦτον μᾶς τὸν παρουσιάζει ξεκαθαρισμένον, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀφροντίστως ἀκαθάριστος, καὶ, συγχὰ πυκνά, ἀκάθαρτος. Ὁ κόσμος οὗτος ἂν ὄχι πάντοτε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μᾶς φαίνεται χυδαῖος ἴσως, ἔχει τι τὸ ἀποκρουστικόν· ἀλλ' ὁ κόσμος οὗτος εἶνε ἡ ζωὴ· ἔτσι τὴν βλέπει τὴν ζωὴν ὁ ποιητὴς, ἔτσι τὴν ἀποδίδει. «Καὶ ὅπου εἶνε ἡ ζωὴ, λέγει κάπου ὁ Ταῖν, ἀκόμη καὶ κτηνώδης καὶ μηχανικὴ, ἐκεῖ εἶνε ἡ εὐμορφία!» Καὶ ψευδὴς ἂν τυχὸν ἦτο ἡ ζωὴ αὐτή, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις μὲ τὴν ὁποίαν τὸ ψεῦδος τοῦτο ἐμφανίζει ὁ συγγραφεὺς, θὰ ἦρκει διὰ ν' ἀποτελέσῃ τίτλον ἀληθείας ὑπὲρ αὐτῆς μέσα εἰς τὴν πλάσιν ταύτην ὅπου δὲν κατωρθώθη νὰ διακριθῇ ἀκόμη ποία ἡ πραγματικότης, καὶ ποῖον τὸ ὄνειρον.

Οἱ ἤρωες τῶν Σελίδων τοῦ κ. Μητσάκη συνήθως εἶνε θῦται ἢ θύματα, καὶ τριγύρω των παρί-

σταται και αναπτύσσεται χορὸς ἡλιθίων ἢ ἀναίσθητων, ἀθλιότητων καὶ ἀσχημιῶν. Εἰς τὸν γενικὸν κανόνα τοῦτον βέβαια δὲν ὑπάγονται « Ἡ χεὶρ τοῦ Κριεζώτη » καὶ τὸ « Φίλημα », ὅπου ἀστράπτει καὶ βροντᾷ ἡ ποίησις τοῦ ἠρωϊσμοῦ, οὔτε ὁ « Τοῖχος » καὶ « Ἡ θλίψις τοῦ μαρμάρου », ὅπου ψάλλει καὶ θρηνεῖ ἡ ποίησις τῶν ἐρειπίων, οὔτε καὶ τὸ μοναδικὸν εἰς τὴν σειρὰν εἰδύλλιον, τὸ φέρον τίτλον « Ὑπὸ τὴν σικῆν », ὅπου ἡ παρθενικὴ νεότης ἐμφανίζεται ὡς κισσὸς πλεγμένος περὶ τὴν τραχεῖαν φράσιν τοῦ συγγραφέως ὡς περὶ πλατανόκορμον, καὶ παραδόξως συγκινοῦν μέχρι δακρύων. Ἀλλὰ ὑπάγονται εἰς τὸν ἀνωτέρω κανόνα ὁ « Καυχᾶς » καὶ ἡ « Κυρὰ Κώσταίνα », ὅπου βλέπεις νὰ καμώνονται καὶ νὰ ὠρύονται ἡ ἀνανδρία καὶ ἡ οὐτιδανότης, ὁ « Παράφρων », τὸ « Κάρρον », τὸ « Γατί », τὰ « Θεάματα τοῦ Ψυροῦ », — τοῦ τελευταίου, ὅτε τὸ ἀνέγνωμεν, ἀθλητικὴ μᾶς ἐφάνη ἡ δύναμις τῆς ἐκτελέσεως, — ὅπου ψηλαφεῖς τὴν ἀναισθησίαν καὶ πληγώνεσαι ἀπὸ τὴν σκληρότητα, καὶ ἡ « Φλογέρα » καὶ ἡ « Ἀρκούδα », ὑπὸ τὰ ὁποῖα λανθάνει καὶ νόημα συμβολικόν, δίχως νὰ τὸ ὑποπεύῃ ἰσως ὁ ποιητής, καὶ ὅπου λυσσῶδῶς γρονθοκοποῦνται ἡ φύσις, ἐλευθέρα καὶ ὠραία, πρὸς τὴν κοινωνίαν τὴν δούλην καὶ τὴν δυσειδή, καὶ τὰ πλάσματα τῶν βουνῶν πρὸς τὸν ὄχλον τῶν πόλεων. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε κατ' οὐσίαν διηγήματα· ἀλλὰ πόσον ἀμελῶς πληροῦσι τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας κοινῶς γινώσκειται τὸ διηγηματογραφεῖν, καὶ πόσον θὰ σκανδαλίζουσι τοὺς μὴ συνειθισμένους παρὰ μόνον εἰς τὰ καθαρῶς ξεχωρισμένα καὶ σύμφωνα μὲ τὰ πατροπαράδοτα χωροῦντα εἶδη τοῦ λόγου. Διηγήματα, ποῦ ἐκτυλίσσονται χωρὶς μῦθον, καὶ ἀρχίζουν καὶ τελειῶνουν χωρὶς ἔρωτας. Ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἐννέα δέκατα τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς διηγηματογράφων τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου, φαίνεται τρέφων πολλὴν περιφρόνησιν πρὸς τὴν μυθπλαστίαν καὶ πρὸς τὴν ἐρωτοπάθειαν, καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ κερδίξῃ διὰ τοῦτο τὴν περιφρόνησιν ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων εἰς τὰ ὄμματα τῶν ὁποίων τὸ διήγημα, ἢ δίτομον ἢ δισέλιδον μόνον, πρέπει νὰ παρουσιάξῃ τὴν λεγομένην ὑπόθεσιν καὶ νὰ παρέχῃ ἐκπλήξεις καὶ συγκινήσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς δαφιλευόμενας λ. χ. ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ « Διαβόλου ἐν Τουρκίᾳ ». Καὶ ὅμως ἂν οἱ ἔρωτες δὲν εἶνε ὁ Ἔρως, ὁ Μῦθος εἶνε τὸ ὄρασμα ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν κεντᾷ ἡ Φαντασία τὰ ἀριστουργήματά της. Ἀλλ' ὁ κύριος Μητσάκης, τίς οἶδεν! ηὐξήθη ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Ταυῆτου, καὶ αἷμα Σπαρτιατικὸν αἰσθάνεται νὰ ρεῖ εἰς τὰς φλέβας του· προτιμᾷ νὰ λογαριάζεται συντόμως μὲ τὰ πράγματα, καὶ βραίνει κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτὰ καὶ τὰ καταλαμβάνει γυνᾶ, καὶ γυνᾶ θέλει νὰ τὰ πολεμῇ καὶ νὰ τὰ δαμάξῃ· καὶ τὰ ψηλαφεῖ καὶ τὰ ὀσφραίνεται καὶ τὰ ἀκούει· — φαίνεται ὅτι ἡ ἀκοή του μεθύει ἀπὸ τὴν φράσιν καὶ συγκινεῖται καὶ ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν ἤχον της· ἴδε τὰ « Λόγια τοῦ δρόμου » — προπάντων δέ, μὲ ὄλην τὴν γνωστὴν μουσικίαν του, βλέπει εἶνε ὅλος αἰσθησις, κυρίως δὲ ὅλος

ὄρασις. Βλέπει τὴν ζωὴν καὶ μόνον ὅτι παρίσταται ἐνώπιόν του ὡς ζωὴ εἰς τοῦτο κείνται οἱ νόμοι καὶ οἱ προφήται του. Τὰ πάντα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, καὶ τὰ ταπεινά, καὶ τὰ μηδαμινά, ἐμφανίζονται ἐνώπιόν του ὡς εἰκόνες μεγαλοπρεπεῖς. Τὰς εἰκόνας ταύτας φωτίζει πάσας ἀνατέλλων ἡ δύω ὁ ἥλιος, ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ὁποίου ἐκτυλίσσονται ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ σιχηαὶ τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ τῶν ἄλλων σελίδων του. Εἶνε καλλιτέχνης ὁ ὅρος οὗτος εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς νεωτέρας Κριτικῆς πολλὰ καὶ διάφορα σημαίνει· καλλιτέχνης, πρὸ πάντων διότι ἀποδίδει τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τῶν πραγμάτων, τὸ ὑλικὸν αὐτῶν μέρος τὸ φωτεινὸν καὶ εὐπερίγραφον. Δὲν ἔχει τίποτε προβληματικὸν καὶ ἀόριστον, τίποτε ἀρχιτεκτονικὸν ἢ μουσικόν, ἀκόμη καὶ τίποτε τὸ κατ' οὐσίαν ποιητικόν, — δι' ὅσους ἡ ποίησις ἐγκείται εἰς τὴν ἐκφράσιν τοῦ ἀνεκφράστου, εἰς τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀπωτέρου, ἀρχίζουσα ἀπ' ἐκεῖ ποῦ τελειώνει ἡ πραγματικότης.

Δι' ὅλα τὰ ἀνωτέρω ρηθέντα τὰ διηγήματα τοῦ κ. Μητσάκη συνορεύουν πρὸς δύο ἀντιθέτους ζώνας· πρὸς τὴν ζώνην ἀπ' ἐνὸς τῆς ξηρᾶς δημοσιογραφίας τῶν ρέπορτερ, καὶ ἀπ' ἐτέρου πρὸς τὴν ζώνην τῆς ἀπλῆς ὑψηγορίας τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ρητόρων. Καὶ πρὸς τοῦτοις ἐνθυμίζουσι τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν παγκοσμίως ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν φιλολογικῶν πνευμάτων οἱ μεγάλοι πραγματισταὶ καὶ φυσιολογοῖσι μυθιστοριογράφοι καὶ καλλιτέχνη τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, ἰδίως οἱ τῆς Γαλλίας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον εὐρισκόμεθα εἰς κάποιαν συνάφειαν. Ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη, δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμᾶται οὐδὲ νὰ συγγέεται πρὸς δουλικὴν ἀντιγραφὴν, οὐδὲ καὶ πρὸς ἀπλῆν μίμνησιν. Οἱ μέτριοι καὶ οἱ ἀσυνειδητοὶ ὅσοι δὲν ἔχουν τίποτε μέσα των ἢ ὅσοι ἐξασκοῦσι τὴν φιλολογίαν ὡς μπαλωματῆδες, δυνατόν νὰ ὑφίστανται δουλικῶς τοιαύτας ἐπιδράσεις· ἀλλ' εὐτυχῶς αὐτοὶ ἀναδίδουν, ἀπ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ κάτω, ἰδιαίτερον ὅλως μυρουδιάν, καὶ εἶνε τόσον εὐδιάγνωστοι! Κάποιος κριτικὸς εἶπε περίπου: « Μεταξὺ ἀγαθῶν συγγραφέων αἱ ὁμοιότητες δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα μιμήσεως, ἀλλὰ πνευματικῆς συγγενείας ». Ἀλλὰ τὸ ρητὸν τοῦτο δὲν τὸ ἀναφέρω βέβαια ὡς ἐπιχείρημα, διότι θὰ κατηγοροῦμην, καὶ δικαίως, ὅτι πολὺ βιάζομαι νὰ ὑψώσω εἰς τὴν διαπασῶν τὸ ἐγκώμιον τῶν νέων μας λογοτεχνῶν οἵτινες μὲ ὅλα των τὰ πλεονεκτήματα, εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου των, καὶ δὲν βιάζονται αὐτοί, ἀλλὰ βαίνουν ἀσφαλῶς καὶ βραδέως· ἄς ἐλπίσω ὅτι μετὰ ἔτη καὶ μετὰ καιρὸν, ὕστερον ἀπὸ εὐρύτερα καὶ τελειότερα ἔργα, τοιαύτη ἐπιφύλαξις θὰ εἶνε περιττή. Ὅπωςδὴποτε ὑπάρχει καὶ ἰκανὴ δόσις ἐπιπολαιότητος εἰς τὸ νὰ φρονῇ τις ὅτι ἡ τάσις τὴν ὁποίαν ἐκδηλώνουν οἱ νεώτεροι καὶ εὐφύστεροι τῶν διηγηματογράφων μας πρὸς ἀκριβέστεραν ἀναπαράστασιν τοῦ πραγματικοῦ βίου ὀφείλεται ἀπαραιτήτως εἰς τὴν ἐπήρειαν ξένων ἀναλόγων ἀναγνώσεων· διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ κατὰ τὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν περιβάλλουσαν φύσιν φιλολογικὴ παραγωγὴ, ὁ ρεαλισμὸς δηλονότι καὶ ὁ νατουραλισμὸς δὲν εἶνε τὸ ἐξαγόμενον αὐθαιρέτου

τινός τροπῆς τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης, αἱ συγγενεῖς αὐταὶ ἔννοιαι δὲν ἀποτελοῦσι περιωρισμένην τινὰ σχολήν, δὲν ἐκφράζουν τὰς ἰδέας ὠρισμένης ταξέως ἰδιορρυθμῶν καὶ καινοτόμων συγγραφῶν· ἀλλ' εἶνε κάτι περισσώτερον· ὁ ρεαλισμὸς καὶ ὁ νατουραλισμὸς ἀποτελοῦν Ἀναγέννησιν, σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος τὸ ἐπιστημονικόν, ἀναγέννησιν, ὡς ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ρομαντικὴ, καὶ περισσώτερον ἀκόμη ὡς ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος κλασικὴ τοιαύτη· ἀναγέννησιν, τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἐπιρρωστικὴν πνοὴν τῆς ὁποίας ὑφίστανται παντὸς μεγάλου ἢ μικροῦ τόπου ἢ πλουσίας ἢ πτωχῆς φιλολογία καὶ τέχνη· ἡ πνοὴ αὕτη ἐπόμενον ἦτο νὰ διαπνεύσῃ καὶ τὴν πνευματικὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς Ἑλλάδος, παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας καὶ τὰς ἀθλιότητας τῆς καταστάσεως αὐτῆς. Καὶ πρὸς τούτοις τίς οἶδεν ἂν ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἰδιοφυίας τοῦ δεινῶς ἀξιολόγου μεταξὺ μας ποιητοῦ ἢ διηγηματογράφου, παρὰ τὰς ἀτελείας καὶ τὰς ἀθλιότητας τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ μας καθεστώτος, δὲν ἔχει τὰς ρίζας βαθυτέρας καὶ τὰς πηγὰς ἀπωτέρας τῶν συγχρόνων ἐπιδράσεων καὶ ἀντιλήψεων! Ρεμβασμοὶ οἱ ὅποιοι πολὺ μακρὰν θὰ μᾶς ἔφεραν . . .

Καὶ ἀκόμη ὁ γράφας — ἡ μάλλον ὁ γράφων, διότι ἐξακολουθεῖ νὰ πλουτίζεται ἡ σειρὰ — τὰς Ἀθηναϊκὰς Σελίδας μου ἐνθυμίζει τὸν ἀρχαῖον ἐκείνον Φιλόστρατον τῆς τρίτης Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, τὸν περιγράφαντα τὰς *Εἰκόνας*, αἵτινες ἠδύνατο ὄχι ἀλλοκότως νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὁ σπόρος, ἐξ οὗ, διὰ μέσου τῶν αἰῶνων καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νόμου τῆς ἐξελιξέως — νόμος καθολικὸς, ρυθμιζὼν ἀλλαγῶν καὶ αὐτὰς τὰς βλέψεις τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς — προσῆλθε τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος εἰς ὃ ὑπάρχοντα αἱ Ἀθηναϊκαὶ σελίδες· μετὰ τὴν παρατήρησιν ὅτι μεταξὺ τῶν δύο Φιλοστράτων γαίνει ἡ ἄβυσσος δεκαπεντάδος αἰῶνων, καὶ ὅτι ὁ δεύτερος οὗτος, ὁ νεώτερος, ρομαντικὸς, λογοκόπος, νευροπαθὴς, ἐξημμένος, βάρβαρος ἀπέναντι ἐκείνου, θαυμασθῆς τοῦ Παπαφλέσα καὶ ἀναγνώστης τοῦ Ζολᾶ, δὲν περιγράφει, ὡς ἐκεῖνος, ὅ,τι βλέπει ἢ ὅσα φαντάζεται ὅ,τι βλέπει εἰς τὰς Πινακοθήκας, ἀλλὰ βλέπει μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαίθριον καὶ δλάνοικτην Πινακοθήκην τῆς γύρω του περιουρομένης ζωῆς, καὶ τὰ βλεπομένα ἀποδίδει εἰς ὕψος λόγου παρόμοιον πρὸς τὸ ἄσμα τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου μέσα εἰς τὰς ἐκπληκτικῆς ἐντάσεως σελίδας τῆς «Φλογέρας» του: «Ἀπότομον . . . πολέμου ἄσμα . . . χρωματισμένον βαθέως, ὡς ἐν λύθρου πορφύρα, καὶ ἀναδίδον ὡς ρίζον πτερυγῶν καὶ ὡς ὀδόντων τροχισμόν . . . Ὡσεὶ σφυρηλατούμενος χαλκὸς παρέρχονται αἱ φράσεις του βαρεῖαι καὶ ἐναργεῖς οἱ τόνοι του διαδέχονται ἀλλήλους ὡσεὶ ἐν λύσῃ». Φιλόστρατος δωρικῆς τραχύτητος, ἐλευθερόστομος, σφοδρὸς, σκληρὸς, αὐθάδης, τοῦ ὁποίου αἱ φράσεις προβαίνουν ρυθμικαί, σχεδὸν ὡς ποικιλόστιχα ποιήματα· (εἰς τοὺς τυχόν ἐνοχλουμένους ἀπὸ τὴν τοιαύτην στιχοποίησιν τοῦ πεζοῦ λόγου θὰ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἀντιτάξῃ τὸ παράδειγμα τῶν διασῆμων πεζογράφων τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν ἄλλων αἰῶνων, τῶν ὁποίων αἱ φράσεις ἀποτελοῦν

στίχους διαφόρων μέτρων καὶ ρυθμῶν, πρῶτιστα δὲ πάντων τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐβάσιζαν πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον). Καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα, μῆτε καθαρῆ, μῆτε δημοτικὴ, ἀδούλωτος καὶ ἀφορολόγητος, ἡ μάλλον καὶ δημοτικὴ μαζί καὶ καθαρῆ, — ὡς νὰ προσπαθῆ ὁ μεταχειριζόμενος αὐτὴν νὰ δώσῃ εἰς τὴν πρώτην τὴν ξένην ευγένειαν τῆς δευτέρας καὶ τὴν δευτέραν πάλιν νὰ ἀπλοποιήσῃ καὶ καταβιβάσῃ μέχρι τῆς κοινῆς ἀληθείας τῆς πρώτης, — σχετίζεται κάπως πρὸς τὴν μεταβατικὴν καὶ νευρώδη καὶ λογιολαϊκὴν ἐκείνην τῶν παλαιῶν λογοτεχνῶν μας Σκούφου, Μηνιάτου, Κάλθου καὶ λοιπῶν, καὶ εἶνε καὶ αὕτη μία καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωσις τῆς διγλωσσίας ἢ πολυγλωσσίας μας, μαρτυροῦσα περὶ τῆς ἀτομικῆς δυνάμεως τοῦ συγγραφέως. Ἄν καὶ τὴν διακύμανσιν καὶ μίξιν ταύτην δὲν τηρεῖ πανταχοῦ καὶ γενικῶς· διὰ τοῦτο καὶ τινες τῶν σελίδων του, αἱ ἀρχαιότεραι, νομίζω, — διότι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ὅσον προχωρεῖ τόσο καὶ προσχωρεῖ εἰς τὴν ἀπλοποίησιν τῆς γλώσσης — εἶνε συντεθειμένοι εἰς ἀγνήν σχεδὸν καθαρῆ. Ἐξ οὗ καὶ ἡμέραν τινὰ συνέλαβε τὴν παραδοξὴν ἰδέαν νὰ ξαναγράψῃ εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν εἰς τὴν καθαρῆ γραμμένην ἤδη ὠραίαν «Θλιψὶν τοῦ μαρμάρου»· ἂν καὶ ἡ αὐτομετάφρασις τοῦ κ. Μητσάκη, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὑπερφαίνει κάποιον κόπον καὶ δὲν συμμορφώνεται καθόλα πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς δημοτικῆς — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔβλαπτε τὸ ὕψος καὶ τὴν σύνθεσιν, — ἀλλ' ὅπως δὴποτε μία ἀκτίς ἤλιου ἐφάνη ὅτι ἐφώτισε τὴν ἀνήλιον λευκότητα τοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ περικλειστού ἀγάλματος. Ἡ διπλότυπος αὕτη παράθεσις μου ἔφερε εἰς τὸν νοῦν κάποιον Ἰσπανὸν ψαρᾶν τοῦ 11ου Μ. Χ. αἰῶνος, ὅστις, καθὼς ἀναφέρεται, ἐνὸς ἡ πατρὸς του, ἡ Καλκασσώρη, ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἔψαλλε συγκινητικὸν θρηγῶν περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος του διαδοχικῶς εἰς γλῶσσαν ἀραβικὴν, ἢ καθαρῆ, καὶ εἰς γλῶσσαν Ἰσπανικὴν, ἢ δημοτικὴν· εἰς τοὺς ἀραβοῖσπανικὸς στίχους ὁ αὐτὸς ἦχος ἐφηρμοῦζετο. Ἄν τυχόν κανεὶς ἐπέπληξε τὸν ψάλτην διὰ τὴν ἀνάμειξιν, θὰ τοῦ ἀπήντησε βέβαια οὗτος ὅτι καὶ αἱ δύο γλῶσσαι, ἀφοῦ καὶ τῶν δύο γίνεται χρῆσις εἰς τὸν τόπον του, εἶνε ἐξ ἴσου νόμιμοι, ἀλλέως δὲν θὰ ὑπῆρχον. Τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν παρέχει καὶ ὁ κ. Μητσάκης, ἐπιχείρημα ἀρκούντως λογικόν, ἀλλ' ὄχι καὶ ὅσον τὸ ὑποθέτει ἰσχυρόν· δύναται κανεὶς νὰ τοῦ ἀντιτάξῃ ὅτι πολλοὶ εἶνε οἱ βαθμοὶ τῆς ὑπόφθεως, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει δὲν εἶνε καὶ σημαντικόν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλα ὑποβάλλει εἰς τὸ φυλλάδιον αὐτοῦ τῆς «Μίας φιλολογικῆς σελίδος εἰς δύο γλῶσσας» ἄξια προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ ὑποκείμενα εἰς πολλὰς ἀμφισβητήσεις. Περὶ τούτων δὲν εἶνε σήμερον καιρὸς νὰ διαλάβω. Ἐλπίζω ὅτι προσεχῶς θὰ μοῦ δοθῆ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία.